

УДК [316/342/2/ОУН і УПА: (477.5)] + 316.423.2/329.17 (477)

Яна Шолох

СОЦІАЛЬНА БАЗА ОУН І УПА НА СХІДНІЙ УКРАЇНІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕВОЛЮЦІЮ ТА ІДЕОЛОГІЮ ІНТЕГРАЛЬНОГО НАЦІОНАЛІЗМУ (ЗА ДОКУМЕНТАМИ ТА МАТЕРІАЛАМИ ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ)

Автор аналізує соціальну активність різних верств населення на теренах Східної України, та показує яким чином східноукраїнський фактор вплинув на перегляд ідеологічних засад українського національно-визвольного руху 30-х – 50-х рр. ХХ ст.

За порівняно невеликий період дослідження діяльності українського національно-визвольного руху 30-х – 50-х рр. ХХ ст. уже встигло сформуватися уявлення, що ідеї запропоновані останнім не мали популярності на підрадянських теренах, а отже, і негативна тенденція зводити рух до регіонального рівня. Також, досі не має окремих розробок питання щодо діяльності східних українців у лавах ОУН і УПА та їхнього впливу на ці структурні одиниці визвольного руху.

На сьогодні, коли проблема оцінки діяльності ОУН і УПА винесена на державний рівень¹, назріла необхідність розглянути це явище в масштабі всієї України. Вивчення соціальної бази українського національного руху опору на центрально- та східноукраїнських теренах, дозволить не лише зрозуміти сутність суспільних перетворень, що відбувалися там під час радянського панування, але й дослідити українські державотворчі процеси ХХ ст.

Відразу зазначимо, що в даному дослідженні термін «Східна Україна» використовується не в географічному значенні, а в політичному, як протиставлення Західній Україні та тим політич-

ним цінностям, носіями яких було її населення, і має на увазі всі території, що входили до складу УРСР.

Хоча проблема соціальної бази ОУН і УПА на Східній Україні не стала об'єктом спеціального дослідження, але вчені, що займаються проблемами українського інтегрального націоналізму торкалися цієї теми в контексті більш широких досліджень, зокрема, в роботах присвячених III Надзвичайному Великому Збору ОУН (серпень 1943 р.) та створенню УГВР. Означена тема переважно розроблялася представниками української діаспори.

Так, Т. Гунчак вважає, що на території Східної України існували соціальні прошарки, які були проникнуті національною ідеєю, але, на його думку, саме західні українці виступали як консолідуюча, організаційна та провідна сила². Цієї ж думки дотримується і В. Косик, ставлячи наголос на діяльності ОУН-Б, як на своєрідному каталізаторові активності національно свідомих елементів на теренах УРСР. Використовуючи німецькі документи, дослідник указує на різницю почуттів з обох боків колишнього польсько-радянського кордону, і зазначає, що східні українці зовсім не втратили ностальгії за українською державою. Він наголошує на активності саме міського населення, що дозволяє переглянути традиційне твердження про село як основу соціальної бази українського націоналізму³. В. Косик також звертає увагу на діяльність Церкви, яка на той час переживала глибокий розкол, вказує на те, що Українська Автокефальна Православна Церква (УАПЦ) поділяла націоналістичні погляди і могла б стати речницею ОУН і УПА на території Східної України, однак німецький окупаційний режим перешкодив реалізації цієї можливості⁴.

Різницю між національним рухом західної й центрально-східної України влучно охарактеризував І. Лисяк-Рудницький, відзначивши більшу «політичну скристалізованість» національного руху опору на західних теренах, тоді як на сході націоналізм, на його думку, так і не зміг оформитися організаційно. Причини такого стану речей, полягали в наявності рис громадянського суспільства, що встигли сформуватися на теренах Західної України за часів австрійського й польського панування. Цей

дослідник одним із перших підкреслив, що всі «репрезентативні особистості та провідні ідеї новітньої України переважно походили зі Східної України». Зокрема, духовний наставник українських націоналістів Д. Донцов мав східне походження. І. Лисяк-Рудницький вважає, що вся історія українського державотворчого процесу ХХ ст. це: «постійна взаємодія по осі схід-захід. Усі, хто не враховують цю закономірність, не ознайомлені з динамікою внутрішнього українського історичного процесу.»⁵

Цікавими з цього приводу є думки американського дослідника Дж. Армстронга, якому належить найбільш детальна характеристика соціальної бази ОУН і УПА на Східній Україні. Автор використовує періодичні видання українських націоналістів, які виходили під час другої світової війни⁶. Будучи за фахом не істориком, а політологом, Дж. Армстронг розглядає український національно-визвольний рух як суто політичне явище. Підхід, використаний ним при дослідженні, сам учений визначив як метод «соціальної політології» (sociology of politics)⁷.

Аби зорієнтувати західного читача в українській дійсності, американський дослідник, простежує еволюцію соціальної бази українського націоналізму ще із середини ХІХ ст., тобто, з періоду т. зв. «українського відродження». Такий підхід несподівано відкриває нові нюанси навіть для українських дослідників. Дж. Армстронг звертає увагу на той факт, що в передреволюційній Росії національна приналежність майже співпадала з класовою. В Україні ситуація склалася так: землевласники й службовці були представлені російською й польською національностями. Незначна кількість українців, які теж належали до цих верств, були русифіковані і вважали себе росіянами. Клас торгової буржуазії репрезентували, насамперед, євреї. А українці, за винятком невеликого прошарку інтелігенції, належали до селянства⁸.

Отже американський дослідник робить висновок, що будь-який національний рух у Російській імперії автоматично ставав класовим. Враховуючи, що період «українського відродження» збігся із поширенням у Росії марксистських ідей соціалізму, автор зазначає: комунізм як виключно міський рух не міг роз-

раховувати на успіх в країні, де 4/5 населення були селянами. Проте, більшовицьке керівництво швидко зорієнтувалось й почало боротьбу за селянство з українським націоналізмом⁹.

Дж. Армстронг повертається до дослідження соціальної структури Східної України після більш ніж двадцятирічного панування радянського тоталітарного режиму, аби зрозуміти, як він вплинув на національну свідомість мас, та як останні сприймуть модифіковану версію українського націоналізму, що у своїй основі теж була тоталітарною. Він структурує українське суспільство за двома схемами: традиційною для радянської соціології схемою 2+1 (робітничий клас та селянство + інтелігенція) та за схемою, яку умовно можна назвати «батьки і діти» (вікова структура), де розглядає відмінності у ставленні до визвольного руху між старшим поколінням та молоддю. Автор визначає специфіку та умови діяльності кожного прошарку, труднощі, що виникли, та основні помилки, які були допущені в ході цієї діяльності¹⁰. Але особливості використаних джерел наклали певний відбиток на дане дослідження, отже воно не може бути вичерпним.

Щодо оцінки ролі та впливу східноукраїнського фактору на розвиток української національної ідеї середини ХХ ст. то тут Дж. Армстронг звертається до структури українського національного міфу в основу сюжету якого покладені історичні події на теренах Наддніпрянської (Східної) України¹¹. Як і І. Лисяк-Рудницький, він указує на східне походження ще одного видатного теоретика українського націоналізму М. Сціборського¹², підкреслюючи історично обумовлену роль центрально-східної України як ядра (центру) національного життя.

Підсумовуючи все вищезгадане, можна констатувати, що перші кроки в напрямку дослідження соціальної бази ОУН і УПА на Східній Україні та її впливу на цю організацію вже зроблені. Подальше вивчення цієї теми ускладнюється обмеженістю джерельної бази. Але наявність літератури створеної на основі різних джерел дозволяє певною мірою компенсувати ці недоліки і створити більш-менш цілісну картину соціальної бази націоналістичного підпілля на Східній Україні.

Переходячи до безпосереднього аналізу даної проблеми необхідно з'ясувати: що спонукало східних українців до дії; які соціальні верстви надали найбільшу підтримку націоналістичному рухові, і чому; які особливості мав характер їхньої діяльності.

Ситуація, що склалася на теренах Східної України на момент її окупації нацистською Німеччиною характеризувалася пригніченістю національної свідомості¹³ та ускладнювалася наслідками русифікаторської політики радянського уряду. Свідоме сприяння змішуванню населення за рахунок російських елементів призвело до того, що міста стали осередками чужорідної (російської) для українців культури¹⁴. Найбільшого впливу русифікації зазнали великі промислові центри, тоді як невеликі міста центральної України у своїй основі залишилися українськими¹⁵.

З метою поширення української національної ідеї, слідом за німецькими військами на терени Східної України рушили похідні групи ОУН (фракції Бандери). Вони скеровували свої зусилля на створення поліції, призначення своїх ставлеників на ключові посади в окупаційній адміністрації, усунення небажаних службовців та вербування серед населення¹⁶, намагаючись організувати національне життя у містах, які були форпостами російського впливу¹⁷. Як згадує один з учасників походу ОУН на Схід Є. Стахів, склад груп не завжди був вдалим, оскільки туди «потрапило багато випадкових людей та молодих запальних ідейних хлопців, але політично не досвідчених»¹⁸. Революціонери зі стажем, як правило направлялись до великих міст, що мали стратегічне значення, таких як Київ, Харків, Дніпропетровськ. Серед інших недоліків, Є. Стахів вказує на «брак розуміння підрадянської дійсності»¹⁹. За свідченнями останнього, весною 1942 р. частина членів похідних груп, що не змогла провадити боротьбу на теренах Східної України повернулася назад до Галичини. Від загальної кількості, залишилось біля 5%, тобто 60-70 підпільників²⁰. Це дає можливість із високою вірогідністю стверджувати, що загальна кількість оунівців, відряджених на Східну Україну, становила 1200–1400 чоловік. Зрозуміло, що в масштабах території навіть тодішньої УРСР, дана кількість є незначною.

В несприятливих умовах німецької окупації та спадку, залишеного по собі радянським режимом, похідні групи ОУН мали стати організаційним ядром національного й політичного життя. Однак обмеженість людських ресурсів та погане розуміння специфіки східноукраїнських теренів призвели до суттєвого послаблення навіть тих невеликих можливостей національного будівництва, що існували в той період.

Повертаючись до проблеми соціальної бази, слушно згадати думку Дж. Армстронга, що носієм національної ідеї завжди є середній клас. За умов радянської дійсності такий клас сформувався не зміг, але його функції перебирає на себе інтелігенція²¹. Цей соціальний прошарок можна поділити на 2 групи: академічна й літературна (викладачі, письменники, вчителі) та технічна інтелігенція (інженери)²². На важливе значення першої групи вказує те, що із шістдесяти видатних діячів націоналістичного руху на східній Україні (чиї посади й освіта були відомі) 3/5 – викладачі вищої школи, вчителі, журналісти й письменники. Наприклад, усі три мери окупованого Києва були викладачами. Більшість Харківської групи, включаючи всіх головних організаторів «Просвіти» – професори університету. Редактором націоналістичної газети в Кривому Розі, також був представник творчої інтелігенції – поет Пронченко²³.

Така значна кількість викладачів і письменників у націоналістичному керівництві пояснюється, на думку Дж. Армстронга, діяльністю націонал-комуністів О. Шумського й М. Скрипника, які втілили в життя більшовицьке гасло: культура «національна за формою, соціалістична за змістом», фактично виростивши покоління, що говорило й думало українською мовою. Хоча дослідник указує на меншовартісне становище останньої порівняно із російською мовою. Не останню роль зіграли й утиски (позбавлення можливості професійної діяльності) яких зазнала інтелігенція за часів радянської влади. Щодо технічної інтелігенції, то вона більш займалася відбудовою ніж політикою²⁴. Домінування інтелігенції у керівництві націоналістичного руху призвело також до деяких негативних тенденцій. Зокрема, не-

стача досвіду адміністративної роботи та концентрація зусиль, насамперед, в культурній та просвітницькій діяльності²⁵.

Ще одним фактором, що привів до суттєвих невдач стала нестача юристів. Як приклад Дж. Армстронг подає дані по Харківській області, де із 250 юристів лише 35 не були євреями. Ситуація навряд чи суттєво відрізнялась в інших областях УРСР. Взагалі, саме юристи сприяли послабленню екстремістських тенденцій, притаманних націоналізму. Яскравою ілюстрацією цього є діяльність житомирської адміністрації на чолі з доповідним суддею О. Ютзеником, який допустивши в 1941 р. до управління представників польської й російської меншин, зберіг стабільність. Київська ж група своєю нетолерантною політикою по відношенню до інших національностей була засуджена суспільною думкою, та ліквідована окупаційною владою²⁶.

Отже, до підтримки націоналістів, інтелігенцію спонукали два різновекторних чинника: 1) політика українізації; 2) чисельні утиски з боку радянської влади. Однак несприятливі умови німецької окупації, відсутність досвідчених кадрів та належної гнучкості у швидкоплинній політичній ситуації спричиняли виникнення деяких негативних тенденцій, зокрема, культурницьке спрямування діяльності й як результат істотно послаблювали розбудову націоналістичної сітки на Східних теренах.

Найбільша за кількістю соціальна верства селян, що традиційно завжди була носієм української національної ідеї, в період Другої світової війни залишилась пасивною, на відміну від західноукраїнського селянства, що стало оплотом ОУН і УПА. Дж. Армстронг слушно вказує, що широке використання селянами української мови ще не свідчить про їхню національну свідомість²⁷. Страх бути вбитими радянськими партизанами та ненадійність сільської поліції (на відміну від міської) приводили до того, що навіть свідомі національні елементи відмовлялися від пропозиції обійняти офіційні посади. Навчені гірким досвідом радянського терору голодом та репресіями, селяни хотіли переконатися, що радянська влада вже ніколи не повернеться, а тому зайняли вичікувальну позицію²⁸. Фактично побоюючись

погрози примарної, селянству доводилося кожного дня стикатися із загрозою реальною – німецьким окупаційним режимом, який за своєю жорстокістю нічим не поступався радянському. Боячись покарань з боку німецької влади за не здачу харчів та прагнучи уникнути вивозу до Німеччини, селяни змушені були тікати в ліси, створюючи тим самим партизанські осередки²⁹. Отже, окупаційна влада стала тим чинником, що вимусив селян до опору, загалом же, селянство керувалося у своїх діях інстинктом виживання, полишивши будь-які політичні аспірації. Варто зазначити, що серед свідомих учасників руху була сільська інтелігенція (бухгалтери, колгоспне начальство, фельдшери) та учасники подій 1918-1920 рр. Деякі прояви симпатії до націоналістичного підпілля траплялися і серед колгоспників³⁰.

Щодо робітничого класу, то теза українізації пролетаріату в результаті поповнення їхніх рядів розореним селянством, не підтверджувалась практичними діями останніх у національному питанні³¹. Хоча автору вдалося натрапити на відомості про арешт у районі Софіївки (Запоріжжя) робітника, що розповсюджував нелегальні матеріали націоналістичного змісту, але, як відомо, виключення лише підтверджує загальне правило. Робітники залишалися переконаними прихильниками радянської влади³².

Теза Дж. Армстронгом, що головною помилкою ОУН було спрямування своїх обмежених ресурсів тільки на міста, тоді як села, також потребували допомоги для розбудови національного життя³³, на нашу думку, є вірною лише частково. Міста як осередки політичного та економічного життя, природно були важливими об'єктами експансії ідеї інтегрального націоналізму, особливо з огляду на те, що вони у більшості своїй були русифіковані. Крім того, як твердить сам дослідник, селяни зайняли вичікувальну позицію, а отже за сприятливих умов розвитку подій, логічно припустити, що вони б у більшості підтримали ОУН, принаймні, продовжували б вичікувати. А тому, розрахунок був цілком прагматичним.

Класифікація соціальної бази ОУН на Східній Україні за віковою структурою, викрила досить специфічну ситуацію. Молодь,

яка завжди є головним об'єктом уваги тоталітарних режимів, і на яку спрямований головний вплив пропаганди, за даними німецьких документів, не була фанатичною прибічницею комуністичних ідей, і більш того, в її лавах були відсутні переконані борці³⁴. Це твердження заперечується Є. Стаховим. Він говорить про існування сильної націоналістичної молодіжної організації на Донбасі, яка послугувала прообразом для створення О.Фадєєвим роману «Молода гвардія», а прізвище самого Є. Стахова було запозичене для одного з героїв роману Є. Стаховича³⁵. Взагалі, для Східної України не притаманний «конфлікт поколінь», що мав місце у Галичині, навіть більше, саме вплив батьків призводив до вступу в лави націоналістів. Іншим досить впливовим фактором підтримки ОУН були особисті мотиви. Діти засуджених радянським режимом куркулів, священиків, інтелігентів не мали за що дякувати «Советам»³⁶. Траплялись випадки й виникнення окремих груп націоналістичного забарвлення, які, проте, не підтримували жодну фракцію ОУН. Така група існувала в Павлограді (Дніпропетровська область)³⁷. Загалом, східноукраїнська молодь не стала авангардом руху через відсутність національної свідомості, пригніченої радянським впливом.

Формування соціальної бази ОУН на Східній Україні відбувалося в складних умовах німецької окупації та радянської спадщини. Важливу роль у цьому процесі відіграли похідні групи ОУН. Їх діяльність призвела до того, що зрусифіковані міста забезпечили націоналістів більшою підтримкою, ніж українські села. Основою соціальної бази ОУН стала найосвіченіша верства – інтелігенція, яка завжди стояла в авангарді руху. Національна свідомість селянства перебувала в латентному стані. Робітники, не рахуючи поодиноких випадків, сповідували радянську ідеологію. Якщо порівняти, ці вістки щодо соціальної активності народних мас із періодом Української революції 1917-1920 рр., то можна констатувати наявність регресу. Тоді в авангарді руху стояла інтелігенція, підтримана селянством, в період Другої світової війни, після двадцятилітнього панування радянської влади, інтелігенція залишилась єдиним оборонцем національної ідеї.

З'ясувавши, які верстви населення Східної України підтримали ідею інтегрального націоналізму та визначивши роль західних українців у цьому процесі, варто згадати про «взаємодію по осі схід-захід». Приєднання до лав ОУН і УПА східноукраїнського масиву, що переважав західні терени за площиною у кілька разів, а також демократичні традиції державного будівництва, що зафіксовані як в українському національному міфі, так і у свідомості мільйонів не могли пройти безслідно³⁸. Вирішальне значення для розвитку українського націоналізму відіграли три події: 1) розлом в ОУН; 2) окупація України німцями в 1941-1944 рр.; 3) конфронтація з українським Сходом і радянською системою, початок якої покладений у 1939 р. У комплексі це призвело до створення Української Головної Визвольної Ради (УГВР), ознаменувавши перехід до нової демократичної платформи³⁹. Детально зупинитимосся на третій події.

Приєднання Західної України до УРСР «відкрило доступ до східноукраїнського масиву»⁴⁰. Серед основних проблем з якими зіштовхнулись підпільники ОУН на Східній Україні було не сприйняття ідеї про владу однієї партії, оскільки українці УРСР мали вже досвід правління більшовиків і нацистів. Також, перегляду вимагали соціально-політичні й економічні аспекти програми ОУН, та питання прав людини і національних меншин. Останні становили на той момент біля 20% населення УРСР. Члени похідних груп поступово розуміли, що залучення східноукраїнських земель до національної боротьби вимагає ревізії програмових положень ОУН⁴¹. Не останню роль у перегляді ідеологічних засад руху відіграла і поява у військових формуваннях УПА вихідців зі Сходу. Саме в УПА ці процеси знайшли підтримку, тоді як фанатичні представники ОУН у Галичині, у своїй більшості залишалися прихильниками старих ідей⁴². Ця думка Дж. Армстронга була підтримана І. Лисяком-Рудницьким, який вважав, що процес ревізійнізму захопив різні напрямки націоналістичного руху не однаково, наголошуючи на тому, що найбільшого впливу зазнали саме бандерівці – учасники похідних груп. Крім того, він зазначає, що ревізійністські

тенденції мали предтечу – І. Метрингу, якій ще у довоєнні роки підіймав «радянську проблематику та ліві соціальні гасла»⁴³.

Перехід українського інтегрального націоналізму до демократичної платформи був зумовлений східноукраїнськими впливами. Ідеалістична філософія українського інтегрального націоналізму, для якого держава була самоціллю, зіштовхнувся з матеріалістичною (марксистською) ідеологією східняків, яких не останнім чином цікавили соціальні питання⁴⁴.

Створення у липні 1944 р. УГВР, окрім остаточного повернення українського націоналізму до демократичного руслу, фактично втілювало у життя ідею соборності, що була одним із ключових моментів в ідеології інтегрального націоналізму, оскільки останній мав на меті створення УССД (Української Самостійної Соборної Держави)⁴⁵. І хоча, де-юре, на момент створення УГВР в Україні не існувало жодної політичної партії окрім ОУН, проте колишні члени українських партій, де-факто, залишились на тих політичних позиціях, що колись репрезентували їхні партійні організації. Це власне й дозволило вважати УГВР легітимним представником всього українського народу⁴⁶.

З перспективи сьогодення, створення УГВР є радше віхою в історії української політичної думки, ніж фактором реального впливу на події, однак є певна символічність в тому, що сама реалізація програми ОУН (створення УССД), вимагала переходу до демократичної платформи. Це зайвий раз підтверджує вірність висновків, зроблених Дж. Армстронгом на основі аналізу українського національного міфу, про українців, як про націю з демократичними традиціями, альфою й омегою історичного процесу якої є Наддніпрянська (центральна) Україна.

1. Кульчицький С. Історичний висновок про діяльність ОУН-УПА (Попередній варіант) //Сучасність. – 2001. – №2. – С.50-48.

2. Гунчак Т. Україна перша половина ХХ століття: нариси політичної історії. – К.: Либідь, 1993. – С.237-238.

3. Косик В. Україна і Німеччина у II світовій війні. – Париж; Нью-Йорк; Львів, 1993. – С.135-138.

4. Там само. – С.295-297.
5. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе.– К., 1994. Т.2. – С. 269.
6. Armstrong John A. Ukrainian nationalism 1939–45. – New-York, 1955. – P. 237-253.
7. Там само. – P.5.
8. Там само. – P. 4-10.
9. Там само. – P. 11.
10. Там само. – P.237-253.
11. Armstrong John A. Myth and History in the Evolution of Ukrainian Consciousness // Ukraine and Russia in their Historical Encounter – Ed. by Peter Potichnyj – Edmonton, 1992. –P.130-131.
12. Armstrong John. A. Ukrainian nationalism..., p.35.
13. Косик В. Україна і Німеччина у II світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів (1941–1942).– Львів, 1998. – Т.2. С.292-293.
14. Там само. – С.237.
15. Там само. – С.236.
- 16 Там само. –С.70.
17. Armstrong John A. Ukrainian nationalism... – P. 237-238.
18. Стахів Є. Еволюція українського націоналізму – від тоталітаризму до демократії: Думки про ОУН (бандерівців) //УПА і національно-визвольна боротьба в Україні у 1940 – 1950 рр. Всеукр. наук. конф. 25-26 серпня 1992 р. Мат-ли. – К., 1992. – С.77.
19. Там само. – С.77.
20. Там само. – С.80.
21. Armstrong John A. Ukrainian nationalism... – P. 238-239.
22. Там само. – P. 240-241.
23. Там само. – P. 240.
24. Там само. – P. 241.
25. Там само. – P. 242.
26. Там само. – P. 243.
27. Там само. – P. 250.
28. Там само. – P. 253.
29. Гунчак Т. – Вказ.пр. – С.238
30. Armstrong John A. Ukrainian nationalism... – P. 252-253.

31. Там само. – Р.248.
32. Косик В. Україна і Німеччина у II світовій війні... – С. 580.
33. Armstrong John A. Ukrainian nationalism... – Р. 249.
34. Косик В. Україна і Німеччина у II світовій війні у документах... – С. 34.
35. Стахов Є. «Я не Олег Кошовий і не Євген Стахович» //Україна. – 1994. – № 6. – С.4-6.
36. Armstrong John A. Ukrainian nationalism... – Р. 246.
37. Там само. – Р. 247.
38. Armstrong John A. Myth and History... – Р.129-131.
39. Лисяк-Рудницький І. – Вказ. пр. – С. 249.
40. Там само. – С.255.
41. Прокоп М. Програмові процеси в ОУН під час Другої світової війни і питання політичної платформи УПА //Сучасність. – 1983. – №1-2. – С. 159.
42. Armstrong John A. Ukrainian nationalism... – Р. 158-159.
43. Лисяк-Рудницький І. – Вказ. пр. – С. 255-256.
44. Процик С. Розвиток програми визвольної боротьби ОУН (1943 – 1950 рр.) // УПА і національно-визвольна боротьба в Україні у 1940 – 1950 рр. Всеукр. наук. конф. 25-26 серпня 1992 р. Мат-ли. – К., 1992. – С. 36;
45. Прокоп М. Генеза, устрій і платформа УГВР //Сучасність. – 1978. – №7-8. – С. 146-147.
46. Процик С. – Вказ. пр. – С.35; Прокоп М. Генеза, устрій і платформа УГВР... – С.143.

Yana Sholokh

**SOCIAL BASE OF THE OUN-UPA IN EASTERN UKRAINE
AND ITS INFLUENCE ON THE EVOLUTION OF THE IDEOLOGY
OF INTEGRAL NATIONALISM**

The author analyses social activity of different strata of society in Eastern Ukraine and shows how Eastern Ukrainians influenced on the revision of ideological basis of Ukrainian national liberation movement in the 30th – 50th XX century.